

Srpski lekari – književnici 19. veka

Serbian physicians – writers of 19th century

Ana B. Petruševski

Zdravstveni centar „Studenica“, Kraljevo, Srbija

Ključne reči:

istorija, 19-ti vek; lekari; pisanje; literatura; srbija.

Key words:

history, 19th century; physicians; writing; literature; serbia.

Uvod

Danas, u vreme savremene tehnologije, naučnog napretka i istraživačkih dostignuća, sa oduševljenjem prihvatamo otkrića iz oblasti medicine do kojih su došli vredni timovi stručnjaka. Ljudska misao, međutim, ne može a da ne odleti čitav vek i više unazad, a savremeni lekar da se ne zapita ko su bili prvi srpski lekari, začetnici zdravstva na ovim prostorima. U traganju za njima kroz medicinsku literaturu, pojavljuje se zlatna nit umetnosti koja vodi do lekara književnika, koji su zahvaljujući svome posebnom daru, hipokratski nastrojeni, nalazili lek kako za telo tako i za dušu.

Pored srpskih lekara književnika 19. veka, kao što su dr Vladan Đorđević i dr Mihailo-Radmio Lazarević, visoko mesto u istoriji zdravstva i srpske književnosti, kao i opšte kulture, imaju dr Jovan Stejić, dr Laza K. Lazarević i dr Jovan Jovanović Zmaj.

Budući da su u to vreme lekari bili najobrazovaniji intelektualci, pored medicinskih poruka koje su nosila njihova književna dela, isticala se i vaspitna uloga namenjena mladim generacijama.

Dr Jovan Stejić, začetnik lekarske profesije u Srbiji i književnik

U vreme vladavine kneza Miloša Obrenovića Srbija je bila veoma zdravstveno neprosvećena, pa je postala praksa da srpska vlada aktivno pomaže i stipendira školovanje domaćih lekara na evropskim univerzitetima. I sam knez Miloš je izdržavao nekoliko pitomaca na studijama u Beču, od kojih se, nažalost, zbog smrti od tuberkuloze ni jedan nije vratio u Srbiju¹.

Kao prvi školovani lekar u Srbiji navodi se Konstantin Aleksandridi, koji je radio kao lični knežev lekar od 1819. do 1821. kada, po zapisima Vuka Karadžića, napušta zemlju zbog sukoba sa knezom. Posle dr Vita Romita iz Napulja u Srbiju stiže dr Jovan Stejić (slika 1), rođen 1803. u Aradu, a

koji je po doktoriranju u Beču 1829, kao prvi lekar Srbin, Prečanin, došao svom dobrotvoru Jevremu Obrenoviću. Ubrzo postaje lični lekar kneza Miloša, ali uz tu funkciju obavljao je i posao vaspitača kneževih sinova sve do 1830^{1,2}.

Sl. 1 – Jovan Stejić (1803–1853)

U tadašnjoj Srbiji lekarima se nije verovalo, svaka nova ideja je sa sumnjom prihvatana, a plate lekara bile su niske. Bez obzira na sve prethodno navedeno, dr Stejić postaje utemeljivač organizovane građanske zdravstvene službe. On uspeva da u Srbiju donese moderne i napredne ideje po uzoru na zdravstvo zemlje u kojoj je studirao. Uvodi srpsku medicinsku terminologiju, a prevodi i dopunjava delo čuvenog nemačkog lekara dr Hristofora Vilhelma Hufelanda „Makrovitika ili nauka o produženju života čovečeskog“, čime na naše prostore donosi osnove makrovitike. Njegov naučni rad objavljen 1827. daje slikovit prikaz uzroka i posledica alkoholizma, kao i načina lečenja alkoholičara^{2,3}.

Prva štampana knjiga u prvoj srpskoj štampariji u Beogradu bila je Stejićeva knjiga „Sabor taštine i nauke“ iz 1831. Između ostalog, zabeleženo je i to da je prvi kaput u

Srbiji 1829. poneo baš dr Stejić koga je tada detaljno opisao izvesni putopisac.

Zbog neslaganja sa knezom Milošem, kao i mnogi njegovi sledbenici, napustio je Srbiju, u koju se vratio tek 1840. kada je sa dr Karlom Pacekom osnovao Srpski građanski sanitet. Potom, 1845, postavljen je za sekretara „Državnog sovjeta“ i na tom položaju zadržao se sve do svoje smrti 1853^{2,4}.

Dr Stejić je objavio prvu „Antropologiju ili nauku o čoveku“ na srpskom jeziku 1850. Značajnim se smatra i Stejićev književni i umetnički rad. Kako su mu uzor bile Kantove ideje, propovedao je moralnost, skromnost i marljivost, kao i osećanje dužnosti. Navodio je da je osnova svega obrazovanja i služio se novim pravopisom Vuka Karadžića, zbog čega je i napustio službu kod kneza Miloša. Napisao je kritiku Vukovog prevoda „Novog zaveta“ i bio je jedan od osnivača Društva srpske slovesnosti. Još davne 1828. u Beču je izdavao „Zabavu za razum i srce“².

Dr Jovan Stejić je ostao zapamćen kao utemeljivač lekarske profesije u Srbiji. U mnogo čemu prvi, dr Stejić je svojim književnim radom pokušao da ukaže na osnove moralnih vrednosti i na neprikosnovenu „jasnu i mirnu savest“ i time postavio osnove lekarske etike.

Dr Laza K. Lazarević – narodni lekar, pisac, naučnik i poznavalac ljudske psihe

Posmatrajući život i delo lekara i književnika dr Laze Lazarevića, nailazimo na impozantnu činjenicu da je u svome kratkom veku, nešto više od 39 godina, ostavio nemerljivo kulturno i stručno nasleđe. Poštovan i kao pisac i kao doktor, plemenit i osećajan, davao je maksimum svoje delatnosti, zauzevši time počasno mesto u istoriji književnosti i medicine.

Laza Lazarević (slika 2), rođen je 13. maja 1851. u Šapcu i sa samo devet godina, izgubivši oca, ostaje sa majkom i svoje tri sestre. Živeći u patrijarhalnoj porodici, uz majku

Sl. 2 – Laza K. Lazarević (1851–1891)

koja se radeći žrtvovala za njega i sestre, on biva jako privržen familiji, formira kult srpske majke i postaje poštovalac tradicionalnosti. Tako će se Laza kroz celi svoj život kao i u svojim pripovetkama, vraćati kući i porodici kao nečem nep-

rikosnovenom i zaštitničkom, utočištu za koga se treba boriti i, vrlo često, platiti visoku cenu^{4,5}.

Pravni fakultet Velike škole završio je 1871. a naredne godine, posle nanovo odobrene stipendije, odlazi u Berlin gde studira medicinu. Tokom studija u Berlinu, pohadao je predavanja na Filozofskom fakultetu, gde se i susreo sa čuvenim slavistom našeg porekla Vatroslav-om von Jagitsch-om. Studije, međutim, prekida dva puta u periodu 1876–1878. kada u Srpsko-turskom ratu radi kao lekarski pomoćnik i biva odlikovan srebrnom medaljom⁶.

Kao rezervni major u Nišu, 1885, organizovao je vojnu bolnicu sa 1 800 kreveta i sa svega šest lekara lečio preko 3 000 ranjenika.

Dr Vladan Dorđević pisao je o vojnoj bolnici i Lazinom radu „koji mi sa zasukanim rukama do lakata i krvavom kecljom pokaza sobu gde sam imao prenočiti, a on se vrati na posao...tužan i nesrećan“⁷.

Godine 1879. završio je studije medicine i stekao naučno zvanje Doktora medicinskih nauka i hirurgije odbranivši disertaciju pod nazivom „Uticaj žive na tkiva zečeva“. Lazinu disertaciju, što je bila izuzetna retkost, štampali su u udžbeniku Analitičke hemije 1879. Navedenim radom dr Lazarević se našao uz same utemeljivače toksikologije, ali to je samo početak njegove naučne delatnosti^{8,9}.

Kada se vratio u Beograd, počinju da ga poštuju i kao lekara i kao pisca. Dobio je mesto lekara Beogradskog okruga, a potom je postavljen za prvog lekara Opšte državne bolnice. Lazarević je osnovao prvu laboratoriju u Varoškoj bolnici i postao šef Internog odeljenja, kao izvrsni kliničar. Oženio se sestrom svoga druga Koste Hristića, Poleksijom, i sa njom dobio četvoro dece. Laza će imati tu nesreću da sopstvenim bacilom tuberkuloze zarazi svoja dva sina i izgubi ih zbog tuberkuloznoog meningitisa. No, i pored sopstvene bolesti i nesreće, on napreduje u radu i daje doprinos kako medicini, tako i književnosti^{4,10}.

Jedini je naš pisac koji je stekao večnu slavu sa objavljenih samo devet pripovedaka. Iako je bio pisac realizma, postavio je temelje srpske psihološke pripovetke i može se nazvati njenim tvorcem, a tome je, u prvom redu, doprinelo njegovo poznavanje psihijatrije kroz lekarsku praksu¹¹.

Književnim radom Laza se bavio još u gimnaziji, kao trinaestogodišnjak, ali od toga, nažalost, ništa nije sačuvano. Udaja Lazine sestre Milke za Milorada Popovića Šapčanina, koji je bio državni činovnik i književnik u Beogradu, samo devet godina stariji od Laze, omogućilo mu je dalje školovanje na Velikoj školi. Pored toga što je imao stan i hranu, Lazarević je došao u kontakt sa visokim beogradskim intelektualcima, kao i sa obiljem knjiga Šapčaninove biblioteke. Zahvaljujući svome zetu, Laza je razvio ogromnu ljubav prema književnosti i knjizi uopšte.

Objavio je osam pripovedaka, a pripovetku „Švabica“ objavljuju tek sedam godina nakon njegove smrti. Za ovu pripovetku smatra se da je bila autobiografska, a još osam pripovedaka je ostalo nedovršeno. Nazvan je „Turgenjevima srpske pripovetke“. Zbog zasluga iz oblasti književnosti, 1888. izabran je za člana Srpske akademije nauka. Naredne godine postaje lični lekar kralja Milana i sanitetski potpukovnik^{5,10}.

Visokomoralna, dostojanstvena i stabilna Lazarevićeva ličnost odavala je iskusnog psihologa i u isto vreme skromnog mladića sa sela koji je u svakoj prilici pomagao siromašnima, ne naplaćujući im svoje usluge već, naprotiv, vrlo često plaćajući sam njihove troškove^{5,6}.

Kao poznati humanista, bez obzira što u toku svojih studija od skromne stipendije nije imao ni za osnovne potrebe, pa se često zaduživao, skromno i bez ikakve naknade, pomagao je siromašnim bolesnicima. Tako iz pisanja dr Vladana Đorđevića saznajemo da je Laza znao da „onako slab“ i nežnoga zdravlja, obilazi svoje siromašne bolesnike dva puta dnevno, „kao i svoje najbogatije bolesnike“ i to po čitavu godinu dana, kao u slučaju jedne učiteljice, udovice sa mnogo nezbrinute dece. A po njenoj smrti, „Lazarević vadi iz džepa sve što je imao novaca pri sebi“ i daje decu na staranje jednom pouzdanom čoveku¹².

Pod uticajem predavanja dr Josifa Pančića, dr Lazarević počinje da se interesuje za naučni rad. Studiozan u svemu, on se zalaže za higijenu, vakcinaciju, zdravstvenu prosvetnost, a u isto vreme 1881. osniva prvo odeljenje za gerijatriju u zakupljenoj kući pod nazivom „Odsek za lečenje staraca“. Za vreme svog lekarskog staža od jedanaest godina uspeo je da objavi ukupno 78 radova iz raznih oblasti medicine i to: neurologije, ginekologije, interne medicine, hirurgije, infektologije, urologije, epidemiologije, toksikologije, javnog zdravstva, oftalmologije i sudske medicine⁹.

Godine 1880, dakle čitavu godinu dana pre prezentacije neurološkog znaka od strane Forsta, Lassegueovog učenika, dr Lazarević u svome radu „*Ischias postica Cotunnii*“ opisuje znak koji se sastoji u pojavi bola u toku podizanja zahvaćene noge, bez fleksije kolena, dok je bolesnik opružen na leđima. U današnjoj literaturi za istovetni opis koriste se i Lassegue-ov znak i „Lazarevićev znak“⁸.

Američki neurolog svetskog glasa dr Wartenberg je nazvao znak „Lazarević-Lassegue“ i dao naučnu prednost dr Lazareviću od skoro 10 godina. I kao što je Lazarević mislio da snovi govore jezikom podsvesti, na granici našeg i, za sada nama još uvek nepoznatog, drugog sveta, stigao je, zauvek obavijen mističnošću, da u grešci od dvadesetak minuta predvidi svoju smrt 10. januara 1891. u Beogradu^{6,8}, gde se danas nalazi njegova spomen-kuća.

Da li je dr Lazarević bio veći lekar, naučnik, praktičar ili pripovedač teško je odgovoriti. Biće da su oba dela njegove ličnosti dostigla svoje delimično ispunjenje, jer može samo da se zamisli dokle bi njegov napredni duh dospelo da ga bolest nije u tome sprečila. Jedno je sigurno „narod ga je pozlatio“.

Dr Jovan Jovanović Zmaj – rodoljub, lekar i pesnik dečje duše

Smatran istaknutim pesnikom srpskog romantizma i prvim piscem dečje poezije, dr Jovan Jovanović, savesni i predani lekar i satiričar, ostao je zauvek poznat kao čika Jova Zmaj. Put kroz njegovu biografiju vodi nas kroz lekarsku praksu, do tragedije osećajne duše koja je do svog ovozemaljskog kraja pevala, a i dalje peva za svu decu.

Jovan Jovanović Zmaj (slika 3) rođen je 24. novembra 1833. u Sremskoj Kamenici, u advokatskoj građanskoj poro-

Sl. 3 – Jovan Jovanović Zmaj (1833–1904)

dici. U Novom Sadu je završio osnovnu školu i upisao gimnaziju, ali je nju pohađao i u Hakšu i Požunu, da bi po završetku iste upisao prava u Pešti. Studirao je u Pragu i Beču, gde je upoznao Branka Radičevića, koji će mu postati poetski uzor. Njegovo poznanstvo sa Đurom Jakšićem, takođe, ostavlja traga na njegovo stvaralaštvo¹³. Ipak, najveći uticaj na njegovu poeziju imaće poznanstvo, ljubav, a kasnije i brak, sa Ružom Ličanin, koju upoznaje po završetku studija 1860, kada se zapošljava u novosadskom magistratu. Ostvaren i srećan kao porodičan čovek, dr Jovanović stvara „Đuliće“, nazvane po supruzi, čije ime na turskom jeste „Gul“, tj. ruža¹⁴. Prvi časopis koji uređuje jeste „Javor“, kao i list satiričara „Komarac“, a 1864. i „Zmaj“, nazvan tako jer je 3. maja 1848. po julijanskom kalendaru održana Majska skupština. Od tada Jovanović postaje Zmaj¹⁵.

U Pešti je jedno vreme radio kao nadzornik „Tekelijanuma“ i u „Matici srpskoj“, a istovremeno je studirao i medicinu. Lekarskim poslom počinje da se bavi od 1870. u Novom Sadu^{14,15}. Njegova sreća na privatnom i poslovnom planu biva narušena ličnom katastrofom, gubi jedno za drugim svu decu i najzad suprugu. Tako nastaju „Đulići uveoci“. Suprugu Ružu nakratko je nadživela poslednja kćerka Smiljka, ali je Zmaj i nju izgubio. Sa udovicom Marijom Kostić imao je kćerku Anku i počerku Mariju i, nažalost, sve umiru pre njega. Pored ove zbirke objavljuje i zbirke pesama „Pevanija“, „Snohvatice“ i „Devesilje“, pozorišni komad „Šaran“, a bavi se i prevodenjem Petefija, Getea, Ljermontova^{15,16}.

Zmaj, rodoljub i satiričar, iako predstavljen kao romantičar, posedovao je realističan i kristalno jasan duh. Ono o čemu je pisao jeste stvarno, razumljivo, zdravo, a o svojim pesmama Zmaj šalje veliku rodoljubivu poruku svom narodu. Osećajan i obrazovan, pametan i nežan, sa ogromnom tugom u srcu zbog sopstvene nesreće, Zmaj postaje „Čika Jova“, jer peva srpskoj deci i za srpsku decu. Budući lekar i etičar, Zmaj pribegava jednom moćnom lekovitom oružju (učinku), a to je dečja poezija vaspitnog karaktera, ali i izuzetne književne vrednosti¹⁶. On širi ideje higijene i dezinfekcije, postavlja osnove epidemiologije, sve vreme negujući nežna dečja osećanja. Kao dečji psiholog, peva deci o onome što vole, savetuje ih, razume, ponekad kudi i ulazi u tančine dečjeg sveta. U tome je nenadmašan^{14,15}. Lekar u njemu istrajavao je u principu da je najpreče

pomoći bolesniku, pa je siromašne od početka lečio besplatno. Besplatno je vodio sanitarni nadzor u školama, a u saradnji sa desetak svojih kolega osnovao je prvu ambulantu u Srbiji. Za vreme lekarskog staža u Beču od 1880. do 1889. omogućuje lečenje Srba kod austrijskih specijalista¹³⁻¹⁵.

Zmaj je radio i kao dramaturg Narodnog pozorišta u Beogradu (od 1878. do 1880), bavio se politikom i podržavao Ujedinjenu omladinu srpsku. Prilikom osnivanja Srpske književne zadruge 1892, Jovan Jovanović Zmaj izabran je za potpredsednika, a nacrtao je i znak Zadruga. Manje je poznato da se Zmaj u časopisima koje je uređivao, pojavljivao pod oko 500 pseudonima zbog nedostatka saradnika, zatim da je izgubio svoju prvu štampanu pesmu „Srpska zora“, a najmanje je poznato da se vrlo uspešno bavio provodadžisanjem. Od 1880, pa sve do smrti 3. juna, 1904, uređuje svoj deci poznati časopis „Neven“. Sremska Kamenica u kojoj je preminuo, nosila je jedno vreme ime Zmajeva Kamenica¹⁶.

Kada ga je očevo prijatelj Sima Milutinović Sarajlija blagoslovio željom da postane pesnik, tada dečak Jovan nije ni slutio da će postati jedan od najvećih pesnika XIX veka, pesnika dečje duše. Da li je doktor u njemu predvideo pesnika ili obrnuto ostaće tajna, tek Čika Jova Zmaj je pesmama lečio, vaspitavao, veselio i savetovao decu, a čini to i danas.

Dr Mihailo (Radmio) Lazarević – lekar, književnik i naučni radnik

Veliki doprinos razvoju i unapređenju zdravstvene službe, kao i književnom radu, dao je i poznati lekar i književnik 19. veka, dr Mihailo Radmio Lazarević.

Mihailo Lazarević (slika 4), rođen je 1846. u Beogradu. Završio je medicinu u Beču, da bi, nakon dolaska u Srbiju, počeo da se bavi privatnom praksom i prvi među tadašnjim lekarima posvetio se pedijatriji. Zaposlio se kao garnizonski lekar u Beogradu 1874, a upravljao je i Ratnom bolnicom u manastiru Sv. Roman kod Đunisa u toku srpsko-turskih ratova 1876–1878.

Sl. 4 – Mihailo (Radmio) Lazarević (1846–1899)

Nakon toga postavljen je za komandira Okružnog sanitetskog odeljenja smederevske vojske. Po napuštanju vojne službe 1894. okreće se ponovo svom lekarskom pozivu i nastavlja sa uspešnom lekarskom privatnom praksom. Na unapređenju zdravstvene službe u Srbiji radi intenzivno od 1895. kada je postavljen za načelnika saniteta u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Uporedo sa lekarskim radom, započeo je, a po odlasku u penziju, i nastavio da se bavi i naučnim radom, naročito u oblasti entomologije. Veliki broj radova objavio je u časopisima „Srpski arhiv“ i „Narodno zdravlje“, a uglavnom su se ticali dečjih i infektivnih bolesti, ali i vojnosanitetskih tema. Njegov doprinos književnosti ogleda se u objavljivanju velikog broja poetskih radova koje je pisao pod pseudonimom Radmio-Radmilo. Književnim radom se bavio još od mladićkih dana, kao član Ujedinjene srpske omladine, šezdesetih godina 19. veka.

Manje je poznato da je tri rada o dnevnim leptirima iz okoline Beograda pred kraj 19. veka na srpskom jeziku objavio upravo dr Mihailo Lazarević¹⁷.

Preminuo je 1899. u Beogradu, ostavivši iza sebe bogat opus naučnih radova i dela, kao i poetskih sastava kojima je dao doprinos kako medicini, tako i književnosti 19. veka.

Dr Vladan (Hipokrat) Đorđević – lekar, reformator, književnik i političar

Govoreći o životu i delu dr Vladana Đorđevića, kao ličnosti koja je obeležila 19. vek u Srbiji, kako svojim lekarskim profesionalizmom, tako i plodnim književnim radom, prosto je nemoguće u navođenju njegovih zasluga ne spomenuti bar neke zasluge, jer ih je zaista bilo u velikom broju. Naime, svestran i sistematičan, uporan i u svuda prisutan, obavljao je niz značajnih funkcija tokom svoga života.

Vladan Hipokrat Đorđević (slika 5), rođen je 1844. u Beogradu, nekadašnjoj Gospodskoj, danas Vasinoj ulici. Otac Đorđe, narodni lekar, poreklom iz Epira, oženio se Ma-

Sl. 5 – Vladan (Hipokrat) Đorđević (1844–1930)

rijom iz cincarske porodice Leko, koja se tridesetih godina 19. veka doselila u Beograd i koja je umrla kada je Vladan imao samo sedam godina. Pri krštenju u Sabornoj crkvi, svome kumčetu kir German je nadenuo ime Hipokrat koje je izgleda postalo njegova sudbina, a koje je zbog neprihvatanja u srpskoj sredini i na savet Đure Daničića, po upisivanju na Licej, promenio u Vladan. Ovo je ime izgledalo „narodnije“, a značilo je prevod drugog dela Hipokratovog imena, tj. *kra-tia* na grčkom vladavina¹⁸.

Po smrti majke odlazi sa ocem u Sarajevo, gde otac otvara apoteku i gde Vladan završava srpsku školu. Potom upisuje

gimnaziju u Beogradu, kada i objavljuje svoje prve radove „Robovi“ i „Sulejman“ kojima stupa u književni svet. Još kao đak bio je pokretač i sekretar Ujedinjene omladine srpske. Popularnost mu donosi roman „Kočina Krajina“, ali, ma koliko da se kreće u književnim krugovima, biva očaran naukom (veliki uticaj na njega imali su prof. Josif Pančić, kao i dr Stevan Mačaj). Odlučuje da studira medicinu i odlazi u Beč. Postaje najbolji student čuvenog hirurga Bilrota, prevodi Harltovu „Anatomiju čovečijeg tela“ i doktorira 1869. Po završenoj specijalizaciji vraća se u Beograd i postaje prvi školovani hirurg u Srbiji, usavršivši svoja znanja i tokom francusko-pruskog rata, kada je radio kao šef Vojne bolnice u Frankfurtu. Đorđević postaje izuzetno cenjen i imućan kao lekar što izaziva veliku zavist i sumnjičenja. Oženivši Paulinu, svoju ljubav iz Beča, uživajući u porodici sa mnogo dece kao uporištu „Đorđević seče skalpelom i jezikom“, pa ga postavljaju za majora i šefa Vojnog saniteta, kao i profesora hirurgije u Vojnoj akademiji. Preuzeo je i ulogu ličnog lekara kneza Milana, kao i učitelja budućeg kralja. Bio je među osnivačima Crvenog krsta Srbije, kao i jedan od osnivača Srpskog lekarskog društva 1872. a pokrenuo je i časopis „Srpski arhiv za celokupno lekarstvo“ 1874^{18,19}.

Objavljuje „Narodnu medicinu u Srba“ 1872. koja već tada skreće pažnju na mladog lekara punog entuzijazma, ukazujući na uticaj narodne medicine na život naroda uopšte. Đorđević govori o bajanju i lekovima „pozajmljenih iz carsstva životinja“, o ranama, gde naš narod „dobro poznaje rane od puške i noža“, pa čak i o zapanjujućim uspešnim trepanacijama. Govori detaljno o transplantaciji, „nameštanju“ kostiju ali i o tome kako je narod bio sumnjičav prema školovanim doktorima, a veličao narodne lekare „jer narod vrlo zazire od ljudi koji dođu da ga ispituju za nešto“.

Stečeno znanje iz oblasti hirurgije Đorđević primenjuje u srpsko-turskim ratovima, radivši kao načelnik sanitetske službe moravsko-timočke vojske, a potom i vrhovne komande Srpske vojske. Prvi je upravljao Vojnom bolnicom u Nišu 1878, a postao je i načelnik civilnog saniteta Srbije.

Posle srpsko-bugarskog rata (1885. do 1886) gde je, takođe, radio kao načelnik sanitetske službe, postavljen je za poslanika u Atini, a 1894, radeći kao diplomata u Carigradu, izdejstvovao je mnoge povlastice za Srbiju.

Dr Đorđević je bio dopisni član Srpske kraljevske akademije, kao i predsednik Vlade i inostranih dela do 1900. Ostavku je podneo posle ženidbe kralja Aleksandra i proveo šest meseci u zatvoru 1906. zbog odavanja, kako su ga tada optužili, državnih tajni.

Njegov književni rad sadržavao je više žanrova: romane, drame i pripovetke, ali i istorijske teme, a ističu se: „Istorija srpskog vojnog saniteta“, istorijski roman „Car Dušan“, „Kraj jedne dinastije“, „Uspomene“. Bio je izdavač časopisa „Otađzbina“ od 1875. do 1892^{20,21}.

Veliki reformator, ličnost puna poleta, dr Vladan Đorđević umro je 1930. u Badenu. Ogromno kulturno, stručno i naučno nasleđe koje je ostavio Srbiji zadužilo je savremene lekare i ostavilo pečat srpskog lekara, intelektualca 19. veka.

Zaključak

Doprinos srpskih lekara Jovana Stejića, Laze Lazarevića, Jovana Jovanovića Zmaja, Mihaila Lazarevića i Vladana Đorđevića kulturi i medicini je izuzetan. Uvek na korak ispred svog vremena, bili su začetnici novih ideja iz kojih je proisteklo bogato nasleđe. Na savremenim lekarima je da ga očuvaju i dopune.

L I T E R A T U R A

1. *Maksimović J.* Contribution of physicians from Vojvodina to establishing health service in Serbia and founding and working of Medical Society of Serbia. *Med Pregl* 2008; 61(3-4): 191-203. (Serbian)
2. *Milanović M.* The most famous Serbian doctors (1730-2005). Belgrade: Milena S. Milanovic; 2005. (Serbian)
3. *Trečakov T, Vujkov S.* An article on alcoholism from 1827. Dr. Jovan Stejić: Inebriation. *Med Pregl* 1991; 44(1-2): 75-6. (Serbian)
4. *Ignjatović M.* Laza K. Lazarevic (1851-1891) - part 1. *Vojnosanit Pregl* 2001; 58(6): 695-701. (Serbian)
5. *Kašanin M.* The light in the tale. Belgrade: Letopis Matice srpske; 1966. (Serbian)
6. *Stanojević V.* The place of the Laza Lazarevic in the history of our medicine. *Srp Arh Celok Lek* 1951; 5: 340-52. (Serbian)
7. *Đorđević V.* The history of Serbian-Bulgarian War 1885. Belgrade: Zadužbina I. M. Kolarca; 1908. (Serbian)
8. *Đimitrijević DT.* Laza K. Lazarevic as a neurologist. *Srp Arh Celok Lek* 1951; 5: 353-7. (Serbian)
9. *Djerić MN.* Laza K. Lazarevic as a doctor. *Srp Arh Celok Lek* 1951; 5: 337-9. (Serbian)
10. *Jovičić V.* Selected works of Laza Lazarevic. Belgrade: Rad; 1981. (Serbian)
11. *Veljković J.* Laza K. Lazarević as a psychiatrist. Šabac: Sabrana dela, Knjiga I; 1985.
12. *Đorđević V.* The physician Laza K. Lazarevic. Belgrade: Otađzbina; 1891. (Serbian)
13. *Stefanović D, Stanislavljević V.* Yugoslav literature review. Belgrade: Zavod za izdavanje udžbenika; 1962. (Serbian)
14. *Gledić V.* Jovan Jovanovic Zmaj. The life and work. Belgrade: Admiral Books; 2008. (Serbian)
15. 100 honorable Serbs. Belgrade: Princip; 2001. (Serbian)
16. *Lesić A, Bumbaširević M, Žižić-Borjanović S.* Life and work of dr Jovan Jovanovic Zmaj. *Srp Arh Celok Lek* 2006; 134(Suppl 2): 157-61. (Serbian)
17. Pictures from Serbian history. Available from: <http://www.staresrpskeslike.com>.
18. *Jovanović G, Knežević S.* Dr Vladan (Hipokrat) Djordjevic, author of the first book "Popular Medicine in Serbs". *Timočki medicinski glasnik* 2003; 28(1-2): 47-53. (Serbian)
19. *Knežević S.* Greeks and Greekcincars, national doctors in our regions and one of the most famous, Ecim Toma, physician of Belgrade residents. *Acta Historica Medicinae Pharmaciae Veterinae* 1969; IX(1-2): 265-75. (Serbian)
20. *Đorđević V.* Minister in jail. Belgrade: Štamparija „Štampe“ S. M. Ivkovića i komp. 1909. (Serbian)
21. Serbian heritage. Historial volume. Belgrade: Glas; 1998. (Serbian)

Primljen 8. III 2010.
Revidiran 15. VI 2010.
Prihvaćen 22. VI 2010.